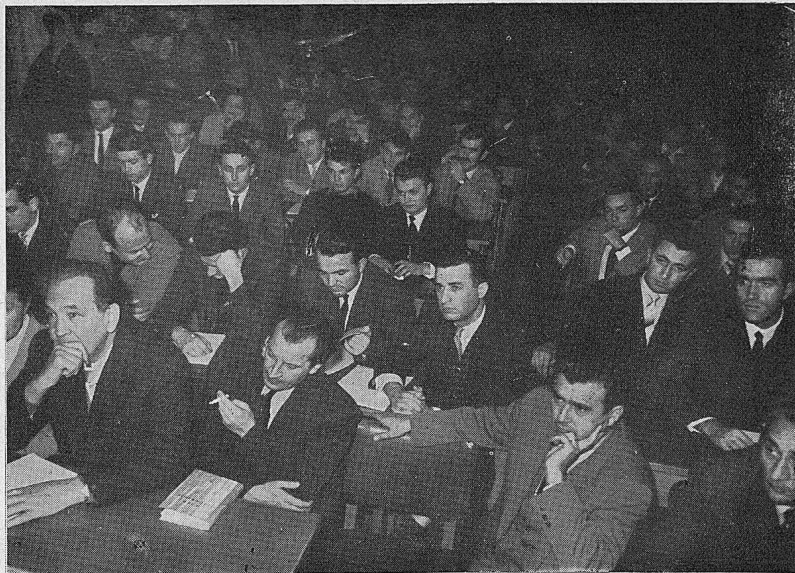

mo sebe najedanput baciti u prvi korak svetske kulture, ne možemo zahtevati od sebe takvu zrelost kojom raspolažu nacionalne kulture koje su se dugo vremena stvarale...

Poslednja stvar koju bih htelo da iznesem to je literatura i nekakva njena sloboda. Ja mislim da je teoretski sasvim izlišno i da to nije nikakva formulacija stavljajući literaturu u opoziciju ili van opozicije. To je davanje jednog mesta literaturi koje joj ne pripada, nerazumevanje njenog mesta. Literatura kao jedan vid mišljenja i kreacije nalazi se u svom prostoru koji je nepokriven, ona je i kao mišljenje i kao kritika, pre svega autokritika, i kao autokritika postaje kritika i ne može se stavljati u opoziciju ne čega, nego same sebe. Ja ne tvrdim da joj ništa ne može biti suprotstavljeno. Pogrešno je jedan određeni način mišljenja i jedan svet vrednosti koji postoji u takvom načinu mišljenja suprotstavljati jednom drugom svetu koji ima sasvim druge kriterijume vrednovanja. Zato je sasvim razumljivo dozvoliti literaturi da ona u okviru svog načina mišljenja ima svoje kriterijume vrednosti. Uostalom, na osnovu samo jednog zlonamernog čoveka ili jednog laika ne možemo da sudimo o društvenoj situaciji u jednoj čitavoj zemlji. Zna se na osnovu čega se donose sudovi o društvu u jednoj zemlji iako ta situacija obuhvata i dodiruje i ovaj drugi način mišljenja. Međutim, ona se ne može uzeti kao poslednji čimbenik na osnovu koga se može doneti sud. Kao što pravne nauke, agronomija, itd. imaju svet svojih unutrašnjih principa na kojima počivaju te nauke, tako i literatura treba da ima svoje unutrašnje principe prema kojima se ima suditi o njoj. Primer: ništa ne isključuje da pravnik ima svoj sud o kriminalnom romanu, to nije govno gledište se bazira na njegovom iskustvu i kada se radi o oceni literature i on ima svoju ocenu ali na osnovu te ocene ne može se suditi o vrednosti kriminalnog romana...

MLADI ČOVJEK DANAS

(razmišljanja za diskusiju)

DUŠAN MAKAVEJEV:

... U društveno-političkom aktivitetu potrebna je svestrana saradnja umetnosti i svih drugih aktivnosti da bi ona dobila svoju ljudsku funkciju... Tu se sad postavlja problem angažovanosti, izlaženja na ulicu, šire prilazne rampe. Problem čovekov angažovanosti postavlja se u opštim ljudskim relacijama. Međutim, kada govorim o angažovanju umetnosti nikako nisam za onu faktografsku angažovanost...

Kod angažovanosti literature važno je da ona kontaktira sa životom i da ne izgubi kontakt sa suštinskim ljudskim odnosima. Konkretno mislim na odnos prema smrti. Činjenica je da u čitavoj gradjanskoj misli imamo strašnu mitologiju smrti, izbegavanje od suočavanja s faktorom da ćemo svi jednog dana iščeznuti... Često imamo ovakvih shvatanja života: „Kad bude prilike za to“, „jednom kad dodje vreme“ i čovek najčešće umire ne ostvarivši to. Stravična istina je da jedan ogroman broj ljudi umire pre nego što se rodi. Jedna ogromna masa ljudi sa kojima se susrećemo to su ljudi koji nisu rođeni. To je ono što treba da nas boli i da nas znatno više angažuje u svakodnevnoj stvarnosti...

Svaki razgovor o mladom čovjeku danas mora da bude temeljit i ozbiljan, jer živimo u vremenu koje nas — ljude kao rijetko kad u daljoj ili bližjoj prošlosti obavezuje na najveću ozbiljnost. Mladima najviše pripada sutrašnjica, ali oni isto tako pripadaju ovome danas, rađajući za ono sutra. Oni, su dakle, izazvani na dvostruku obavezu. Ozbiljnost pretpostavlja zrelost, ali zrelost se ne mjeri samo godinama. Godine se pokazuju često nepouzdanim mjerilom kako u slučaju pojedinca, tako i u slučaju cijele jedne nacije...

S Marxom je u suvremeni svijet unesena nova skala vrijednosti, nova ne samo u uobičajenom relativiziranom smislu. Zato danas marksizam za mladog čovjeka, — posebno onog koji hoće da misli, da svoje razmišljanje iznese na vidjelo, da zagovara, da se bori — nije pitanje koje se uvjetuje ovim ili onim „ako“, „s obzirom da“ i slično, nego mjerilo prisutnosti u ovom vremenu, prisutnosti na djelu istinskog preobražaja svijeta, svijeta za nas, za čovjeka, za mladost. Odmah se žurim da dodam: za Marxa je, metaforički rečeno, radila čitava historija. On je uostalom još u ranoj dobi kazao: „Mi ne anticipiramo svijet dogmatski, nego novi svijet hoćemo naći tek pomoću kritike starog“...

Određiti se prema tradiciji u kulturnoj sferi sa punom mjerom pažnje i respekta još uvijek je u nas aktualan problem...

Određiti se prema tradiciji u etičkom smislu sa punom i svestranom negacijom svih malogradjanskih oblika života, oportunitizma, klasne psihologije, tuposti duha, svakog oblika degeneracije, snobizma itd., veoma je akutan zadatak našeg mladog čovjeka. Naravno, to nije zadatak koji se rješava kampanjski; njegovo rješavanje treba da bude stalno, uporno i sračunato na dugi rok. Mnogo toga još uvijek radi za to, da u nama i oko nas živi homio duplex. Putovi razrješavanja ove zagonetke nadam se da su nam jasni. Ona se, doduše, u osnovi treba da rješava u materijalnoj sferi (uvjeti života, standard, uloga viška vrijednosti, slobodnog tržišta itd.), ali ona ne može biti rješavana po uprošćenoj vulgarno materijal-

ističkoj formuli o bazi koja automatski mijenja nadgradnju. Baš tu osvjješćeni subjekti, takozvane svjesne socijalističke snage, igraju presudnu ulogu. Isto tako u tom velikom poslu, gdje se doista stvara novi čovjek, kultura može imati izuzetno veliki utjecaj...

Za ovu priliku nije moguće iznijeti cijelu fenomenologiju naših poratnih kretanja i obaviti finu analizu svih onih naoko nevidljivih uzroka koji su doveli i doveli do najrazličitijih nesporazuma i pometnji, da bismo točno sagledali što je bilo objektivno i što jest moguće učiniti, a što se zbog subjektivnih razloga nije učinilo. Međutim, neke objekcije možemo učiniti ne pretendirajući da one budu uvažene bez prigovora.

Sigurno je točna tvrdnja, da je u cjelini bitna značajka naše današnje mlade generacije, kao uostalom svake zdrave mlade generacije, da bude nezadovoljna postojećim, jer to je već prošlost, da je uvijek usmjerena u pravcu izgradnje novog, suvremenijeg, naprednijeg. Ona je, dakle, sposobna da brzo reagira, da se prilagođuje i da bude u prvim redovima naših kretanja. S druge pak strane, naše mlado socijalističko društvo kojemu je potrebno i imanentno svakodnevno kretanje naprijed, može upravo u mladini naći najadekvatniju snagu za takve pothvate. Prema tome, mlade ljude, a to su danas, sutra: radnici, stručnjaci u privredi, agronomi, liječnici, profesori itd., treba angažirati što više upravo na takvim pothvatima, prilaziti im smjeli, imati u njihovu povjerenja, ne zadržati od njihova mladenačkog žara, koji je pokatkad možda pretjeran; odgajati ih na primjerima nesebičnosti, drugarstva, a protiv ljenosti, hipokrizije, dvostrukog života itd. Ako, dakle, govorimo o objektivnim mogućnostima i subjektivnim nedostacima, sigurno je, da će potrebu pregaranja mladi ljudi razumjeti i prihvatiti. Ali, ako su po srijedi subjektivne greške, izopćenosti, mladi čovjek po svojoj prirodi odnosi se prema tome veoma kritički, reagira nestrpljivo, ne želi da opravdava, da razumije. Mladi čovjek ima, rekli bismo, poetski odnos prema stvarnosti. Njega ne inte-

resiraju mnogo izvori grešaka, nego greške naprosto. Omladina traži detaljna svakodnevna osvjeđenja, ali ona je isto tako spremna na žrtve, jer radost će biti i u tome, u posvemašnjoj riješenosti svijtu, da revoluciji i njene tekovine jednako dušno, jednako uporno i skromno, jednako postojano vode naprijed. A dovoljno je poznato što može učiniti svjesna subjektivna snaga koja se upravo odlikuje samoprijegom, skromnošću i spremnošću na žrtve i kojoj je iznad svega tuđ malogradjanski moral i malogradjanski stil života, te koja uza sve individualne osobitosti ima i jedan kolektivni duh i zna svoje krajnje ciljeve...

U našim razgovorima nisu rijetke nerazložite, ad hoc vodjene i nedovoljno argumentirane rasprave o tzv. intelektualnoj omladini. Ovo posebno izdvižam iz kompleksnog razmatranja o mladom čovjeku uopće jer zaslužuje i neke izdvojene napomene. Sigurno je naime, da bismo neke pojmove trebali konačno jasno definirati i razgraničiti se od poimanja koje ne pogadja ništa ili gotovo ništa u stvarnosti. Preuzet jednostavno u diskusiju, ovaj je pojam postao predmetom najraznovrsnijih, a vrlo često pejorativnih ocjena. Danas, petnaest godina izgradnje socijalističkog društva, raspravljanje o mladom intelektualcu sa starim formulama, nije samo anahronistično nego i štetno. Tako se podržava atmosfera neke vrste novog proletkulta i s lijevom frazom zaobilazi se stvarni problem, ili se izmišlja, na duvava i podržava problem koji ne postoji, ili ako postoji, njegovo je značenje praktički malo značajno. Ono što nazivamo problemom mladog intelektualca integralni je dio problema našega društva uopće. Pogledajmo malo kakav je sastav te naše mlade inteligencije. On nam baš ukazuje da smo intelektualno razbuktili najšire slojeve naroda i da je vjanski kulture postao i postaje sve više svaki naš mladi građanin. Sada se postavlja pitanje, koju, od koga, i kakvu kulturu i sistem naučnih spoznaja prima taj mladi čovjek. O tome se može i treba raspravljati i to vrlo temeljito, da bismo u tom sistemu mijenjali ono što bezvjetno valja mijenjati. Na tom se već mnogo

i radi, i taj rad treba da nas interesira. Mladi je čovjek pozvan da u tome sudjeluje. Tu nas ne smiju zavesti nikakva usko prakticistička načela, niti s druge strane nostalgija za onim što i kako se učilo nekada. I jedno i drugo su krajnosti. Problem obrazovanja dakle doista je naš centralni problem...

Naš mladi čovjek ulazeći u kulturu susreće se i s nekim produktima vlastite sredine koji su posljednji ostaci sterilnog estetizma čiji pljuskovci k nama stižu, kao i obično, s mnogo zakašnjenja. U obrani od vulgarnog utilitarizma, od političkanske podzivnosti, lakirovke, političkog nazdravičarstva, ne smijemo zaboraviti ni to, da na nas vrebaju drugi duh, koji uporno ističe zahtjev da treba strogo razlikovati kulturu, posebno umjetnost, od svega ostalog, tobože neestetskog, sociološkog itd. Taj je zahtjev u osnovi veoma licemjeran. Precizna bi analiza pokazala da su njegovi protagonisti vodjeni vrlo određenim namjerama. Stoga se ne treba uplašiti zaglušne vike onih, koji progone vještice ždanovizma, da bi ispod žita proturili ždanovizam druge vrste. Jedno je i drugo jednako protivno socijalističkoj kulturi...

Suvremenici traže Itaku. Mnogo je Odiseja u ovom nemirnom vremenu. To je čest literarni motiv. Mladi se čovjek pita, gdje je Itaka? Camus, koji je doista veliki moralist našega vremena, čovjek čiju je riječ potrebno saslušati jer govori sa pozicija jednog svijeta koji je tu (u nas se i o Camusu pisalo pretežno ekstremno, ili negatorski ili posve apologetski) u jednom od posljednjih djela „Čovjek u revoltu“ (knjiga pisana sa dirljivom naivnošću) kaže:

„Izabrat ćemo Itaku, pouzdanu zemlju, ovdvažno i jednostavno mišljenje, bistro djelovanje, darežljivost čovjeka koji zna. Na svijetlu svijet ostaje naša prva i posljednja ljubav. Naša braća idu isto tako pod našim nebom, pravda je živa. I radja se čudesa radost koja pomaže da se živi i umire... Na bolnoj zemlji ona je neumoran busen, gorka hrana na, opor vjetar s mora, drevna i nova zora. S njom nanovo pripremano dušu ovoga vremena i Evropu koja neće isključiti ništa. Ni onog fantoma Nietzschea kojeg je Zapad dvanaest godina posljuje njegova sloma otišao da posjeti kao svjetlu sliku svoje najpotpunije savjesti i svog nihilizma; niti onog profetu pravde bez njeznosti koji se odmaru greškom u prostoru ogradijenom za bezvjerce, na Highgate groblju...“

To što ne treba isključiti jest ponavljanje minulog ili vječno vraćanje istog, kako je rekao Nietzsche. To je uostalom istina doktora Rieuxa, kada razmišlja o tužnim poharama što su tamanile svijet prije nego što je vrlo samoprijegom pristupio suzbijanju kuge u Oranu. Sve su to naprosto apsurdni u kojima treba dostojanstveno i stoički izdržati. To je smisao herojske istrajnosti Sizifa — usprkos apsurdnosti života i ukletosti vlastite sudbine, treba časno izdržati svoju ubačenost u svijetu. Ali, Camus je jednom kazao i ovo: „Nesreća našeg života nije što umiremo, nego što umiremo pokradeno.“ U ovoj jednostavnoj, pomalo sarkastičnoj izjavi, usudujemo se da kažemo, prepoznajemo Camusa kako misli na tragu Karla Marxa, koji također na svojevrsan način govori o Itaki. Put do nje je veoma krivudav i naporan. Na tom se putu ne traži samo herojsko istrajanje u apsurdnoj stvarnosti, jer život nije vječno vraćanje istog, već jedna revolucionarna etika okrenuta spram budućnosti, spojena jasnom i razgovjetnom spoznajom, da je tek pred nama istinska historija čovjeka...

Vjekoslav MIKEČIN